

EL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE CAN TRIES

0. FITXA TÈCNICA.

1. EL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE CAN TRIES

2. MAMUTS A VILADECANS

2.1. ELS PROBOSCIDIS

2.1.1. Origen dels proboscidis

2.1.2. Els proboscidis al territori actual dels Països Catalans

2.2. ELS MAMUTS

2.2.1. EL MAMUT LLANUT

3. IMPORTÀNCIA DEL JACIMENT DE VILADECANS

4. CONTEXT PALEONTOLÒGIC I GEOLÒGIC. VILADECANS DURANT ELS ÚLTIMS 100.000 ANYS, QUAN ELS MAMUTS HI CAMINAVEN.

5. FONTS

- **Edat del jaciment:** entre 20.000-100.000 anys.
- **Nivell de profunditat:** -20 metres
- **Dimensions del jaciment:** pel moment, 3000m² , amb una potència màxima de 10 metres.
- **Litologia:** sediment argilós d'origen fluvial
- **Durada de l'excavació:** 6 mesos
- **Restes trobades:** aproximadament 500 peces, entre les quals destaquen per qualitat i quantitat les restes de mamut i/o proboscidis.

Les més interessants són:

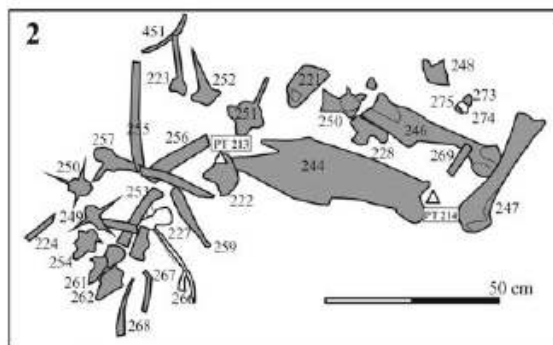
1. 30 de defenses (ullals) força senceres, 6 de les quals fan més de 2 metres de longitud
2. 3 mandíbules de rinoceront,
3. 1 esquelet de cavall,
4. restes de cérvol, bòvids i cabres.
5. Carnívors
6. ós.
7. 1 ascla de sílex

Restes de defenses de proboscidis

Restes diverses de cavall

Codi 00.00.00.-
Assumpte: Dossier sobre el
jaciment arqueològic de Can Tries

1, 2 i 4: hemimandíbules d'ós; 3, restes de cèrvol.

Ascla de sílex

1. EL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE CAN TRIES

El jaciment paleontològic de Can Tries, a la riera de Sant Llorenç, fou descobert durant es treballs de seguiment arqueològic, per part de l'empresa Arqueocat, a través de l'arqueòloga senyora Eva Estela Jaume.

La troballa es va realitzar en el context de seguiment arqueològic d'una mina d'aigua del segle XVIII i de les diverses troballes d'època prehistòrica, medieval i moderna que es coneixien en les successives actuacions de prospecció i excavació arqueològiques portades a terme en aquesta zona de Viladecans. Totes aquestes troballes es van contemplar en un estudi d'impacte patrimonial que el Departament de Patrimoni Cultural, va elaborar prèviament al projecte d'execució d'una bassa de laminació a la part alta de la riera, que tenia per finalitat de controlar possibles avingudes i evitar inundacions. Aquest estudi d'impacte ambiental va provocar que es portés a terme el control arqueològic d'aquest territori.

La bassa de laminació d'aigües pluvials de la riera de Sant Llorenç, als termes municipals de Gavà, Sant Climent de Llobregat i Viladecans, permet reduir a un 0,1% la probabilitat d'inundacions per pluges a les zones urbanes de Gavà i Viladecans properes a la conca d'aquesta riera, que fa més d'una dècada es va canalitzar al seu pas per la zona limítrofa entre ambdós municipis. L'obra ha estat promoguda per l'Entitat del Medi, Ambient, finançada per l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA) i executada per les empreses Fomento de Construcciones y Contratas (FCC) i Copisa. En uns terrenes aportats pels ajuntaments de Gavà i Viladecans.

La bassa, de més de 8 metres de profunditat, té capacitat per emmagatzemar fins a 160.000 metres cúbics d'aigua, que contribueixen al desguàs ordenat cap a la canalització, que s'ha allargat 600 metres per donar serveis a noves zones d'urbanització de Gavà. L'entrada d'aigua a la bassa es fa des d'un sobreeixidor lateral a l'origen de la canalització en, aproximadament, un 10% dels episodis de pluges. El buidatge de la bassa es produeix mitjançant dos mecanismes, el bombament o l'elevació d'una comporta, en funció del nivell d'aigua. Així, la bassa es mantindrà sense aigua de manera habitual i només

en contindrà en les hores posteriors a l'episodi pluvial, mentre es va desguassant.

L'infraestructura disposa d'una instal·lació de telecontrol que permet la seva explotació a distància, des del Centre de Control Metropolità de l'EMA. Incorpora sensors per a la mesura de cabals, nivells i altres paràmetres, així com mesures d'alarma per als control de la seguretat. La bassa es va executar en dues fases (una primera a càrrec de l'Ajuntament de Gavà, com a part de la urbanització d'un barri, i l'altra a càrrec de l'EMA) amb la previsió de tenir un ús futur com a parc que serà compatible amb la funció hidràulica de laminació d'avingudes de la riera de Sant Llorenç de les Canals.

Les obres de construcció de la bassa han suposat **l'excavació d'un volum de 600.000 metres cúbics de terres**, que han permès treure a la llum importants restes arqueològiques, com **una mina d'aigua del segle XVIII**, que ja es coneixia amb anterioritat, **una bossada important de ceràmica ibèrica** (bàsicament àmfores), i aproximadament **500 restes fòssils del paleolític**.

Les restes paleolítiques suposen la ubicació del jaciment de Viladecans, encara no exhaurit, en un lloc destacable pel que fa a les troballes d'aquesta època, avui per avui, a Catalunya, essent un dels millors jaciments de tot Espanya. Destaca per la ingent quantitat de restes d'animals ja extingits i el seu excel·lent estat de conservació gràcies a l'alta capacitat de l'indret per acollir sediments.

Com a conseqüència de l'aparició d'aquestes troballes en el jaciment, a mitjans del Gener del 2008, s'incorpora a l'estudi de camp el Grup de Recerca del Quaternari de la Universitat Autònoma de Barcelona, amb la senyora Montserrat Sanz al capdavant, al costat de la directora del jaciment, senyora Eva Estela Jaume (de l'empresa Arqueocat).

El resultat d'aquesta intervenció va ser la recuperació de les restes òssies de grans vertebrats, dispersades en l'àrea en que s'excavà la bassa de laminació, i a diferents profunditats, concentrant-se en la zona de confluència dels torrents que baixen a la riera.

En una primera aproximació documental, ja que encara no s'ha realitzat la memòria definitiva de totes les restes fòssils, s'han identificat restes de cavall, cérvol, bòvid, rinoceront, os, carnívor (encara sense identificar) i les més nombroses i espectaculars pertanyents a proboscídis, probablement de mamut; totes les espècies identificades són animals que s'extingiren en el passat.

2. MAMUTS A VILADECANS

Bona part de les peces recuperades en el jaciment s'han identificat com a restes de proboscídis (família dels elefants) les quals probablement pertanyen a mamuts.

Se sap que durant el Plistocè, a Catalunya varen viure diferents espècies de mamut, l'última de les quals, el llanut, s'extingí fa aproximadament 12.000 anys, per tan entra dins la cronologia del jaciment.

S'han trobat ossos de les extremitats, tan anteriors com posteriors, peces dentàries, així com una trentena de defenses (ullals) força senceres, 6 de les quals fan més de 2 metres de longitud; però la peça més destacable és un fragment de crani que conserva els molars i que constitueix la resta més excepcional trobada a tot l'estat espanyol.

2.1. ELS PROBOSCÍDIS

Els proboscídis són un ordre de mamífers ungulats dels que a dia d'avui només viuen 3 espècies pertanyents a la família Elefantins: l'elefant africà de sabana, l'elefant africà de bosc (fins fa relativament poc considerat dins l'espècie anterior) i l'elefant asiàtic.

Aquest grup d'animals són caracteritzats principalment per dos trets físics:

· **Probòscide:** conegut també com a trompa, és una prolongació muscular del nas, elàstica i buida per dins la qual serveix no només com a òrgan sensorial sinó també per absorbir o alimentar-se, fent-ne us com una extremitat més.

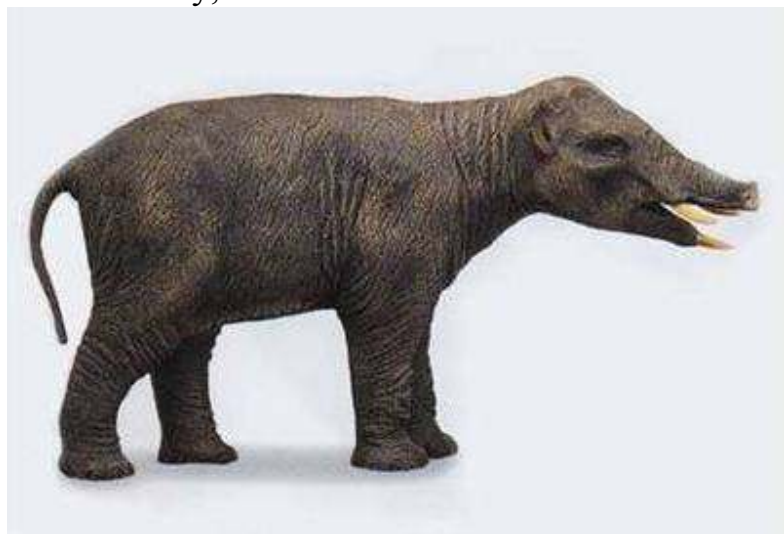
· **Ullals o defenses:** dents extremadament llargues que sobresurten de la boca i que tenen una funció de defensa, entre d'altres. En el cas dels elefants, els únics representants vius dels proboscídis, es tracta de dues dents incisives superiors.

2.1.1. Origen dels proboscídis

La Paleontologia és la ciència que estudia els fòssils i per tant l'origen i l'evolució dels animals, i els Proboscídis no en són una excepció.

El Phosphatherium.

Fins fa relativament poc es considerava el Phosphatherium com el gènere extingit més antic de proboscídis, el qual va viure a finals del Paleocè, fa 56 milions d'any, en el Marroc.

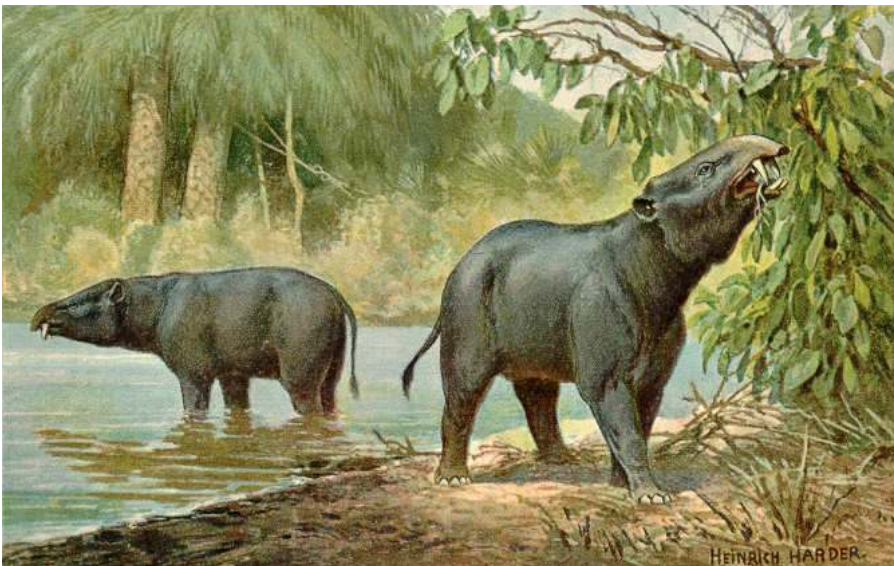

Aquest animal feia uns 60 centímetres de llarg per 15 quilos de pes, el qual probablement tenia una vida parcialment aquàtica i ja presentava defenses (ullals), una de les característiques principals dels proboscidis.

El *Moeritherium*

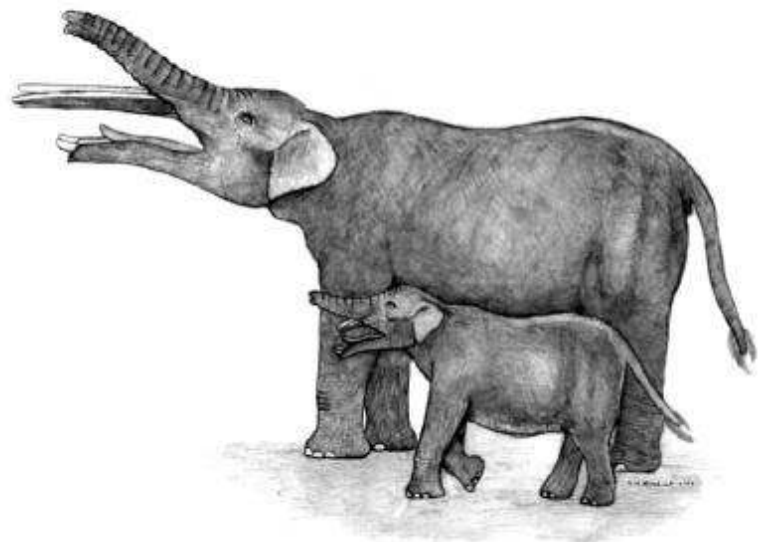
Era un proboscidi que va viure durant l'Eocè (aproximadament 40 milions d'anys d'antiguitat), el qual no assolía el metre d'alçada així com arribava els 300 quilos de pes.

Aquest animal, les restes fòssils del qual foren localitzades a Egipte, tenia una vida parcialment aquàtica (comparable a la d'un hipopòtam) i ja començava a tenir probòscide, l'altre tret diferenciador d'aquest animals.

L'Eriotherium azzouzorum

L'any 2009 es va donar a conèixer el descobriment a Marroc del que avui en dia es considera el proboscidi més ancestral,

l'Eritherium azzouzorom, amb una edat de 60 milions d'anys d'antiguitat, tot just 5 milions d'anys després de l'extinció dels dinosaures. Aquest avantpassat dels elefants tenia la mida d'un conill (50 centímetres), del qual, les restes trobades consisteixen en un crani i fragments de mandíbula que presenten ja les característiques que posteriorment tingueren els elefants. Aquest descobriment va més enllà de l'origen d'aquest grup d'animals, ja que comporta una aparició més antiga dels mamífers moderns del que es pensava anteriorment.

2.1.2. Els proboscídis al territori actual dels Països Catalans

La línia evolutiva dels elefants consta d'onze diferents famílies que presenten unes característiques morfològiques que les defineixen; només avui en dia existeix representants de la família dels Elefantins. A Catalunya, a dia d'avui s'han descobert restes fòssils de 3 d'aquestes famílies:

Mammutids:

Aquesta família de proboscídis era anteriorment coneguda com a **mastodonts** (no confondre amb els mamuts).

Aparegueren a Euràsia durant l'Oligocè. Aquests eren dotats de quatre dents incisives (ullals), dues a cada maxil·lar, sent les superiors les més grans. A Catalunya són representats per ***Gomphotherium angustidens***, espècie típica del Miocè inferior (23,3-16,3 m.a.), trobada als jaciments de Canyet, can Mas i Can Canals i a Bunyol.

Aquesta espècie fou substituïda en el Miocè mitjà i superior per ***Tetralophodon longirostris***, trobat al Miocè mitjà (10-7,5 m.a.) en els jaciments de Sant Quirze de la Serra, Castell de Barberà del Vallès, Hostalets de Pierola, Can Llobateres, Polinyà, Viladecavalls i Terrassa. A finals del Miocè i al Pliocè inferior (5.7 m.a.), els darrers mastodonts de l'Europa occidental són ***Anancus arverensis***, les restes dels quals s'han trobat a Cornellà del Terri (Gironès), Venta del Moro (Plana d'Utiel) i Alcoi (Alcoià).

Dinotèrids:

Dinotèrid, vol dir en llatí: *bèstia terrible*. Aquesta família acompanyà els mastodonts durant pràcticament tot el Miocè.

Les seves característiques eren molt diferents: manca d'ullals en el maxil·lar superior i els inferiors molt desenvolupats i corbats cap avall. Aquests ja es troben al Miocè inferior del Vallès-Penedès representats pel *Deinotherium bavaricum*, localitzat a Can Canals, a Can Mas i a les Escletxes del Papiol. Al Miocè mitjà trobem el *Deinotherium giganteum* (Sant Quirze de la Serra, en el Vallès i a Can Vila, al Penedès); aquest també fou localitzat en sediments del principi del Miocè Superior a la Bisbal, Hostalets de Pierola, Can Llobateres, Santa Perpètua de la Mogoda, Sabadell i Terrassa. Finalment, els dinoteris s'extingeixen a la península Ibèrica a finals del Miocè Superior.

Elefàntids:

És en aquesta família on pertanyen els elefants actuals i els mamuts. Tenen dos ullals molt desenvolupats en el maxil·lar superior.

Els ancestres d'aquesta família, procedents d'Àfrica, arribaren a Europa occidental durant el Plistocè Superior (2 m.a.) i coexisteixen amb els darrers mastodonts del gènere *Anancus*.

El primer elefàntid trobat és el *Archidiskodon meridionalis*, en el Plistocè inferior del jaciment Incarcal, a Crespià, en els barris d'Horta i Sarrià (Barcelona), Manresa i a Bòbila Ordis

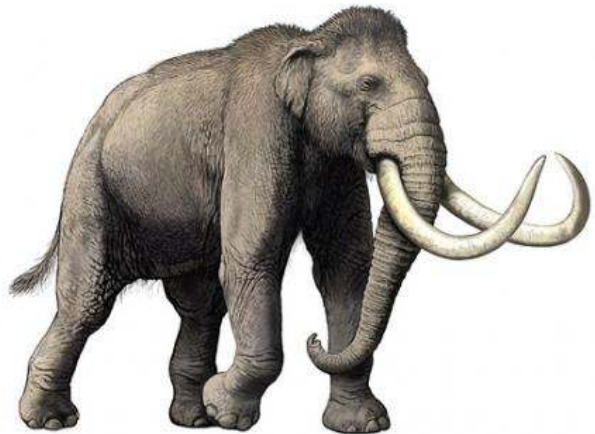
(Girona). Aquesta espècie a Europa persisteix fins a la base del Plistocè mitjà, i a partir d'aquest moment és substituït per una espècie més evolucionada d'elefant, *Palaeoloxodon antiquus*, que ha estat trobat a Martorell, les Corts, Sant Vicenç dels Horts, Terrassa i Sabadell.

A l'inici del Plistocè Superior (150.000 anys a.C) l'elefant antic és substituït pel mamut (*Mammuthus primigenius*), una forma adaptada a les baixes temperatures de la tundra. A principis de l'holocè els proboscidis desapareixen d'Europa.

2.2. ELS MAMUTS

Mammuthus, probablement ve de l'antic rus MAMMO, "excavador".

Els mamuts són els proboscidis extingits més coneguts dins l'imaginari humà. Aquests pertanyeren al gènere *Mammuthus* de la família dels Elefàntids, és a dir, són avantpassats directes dels elefants

actuals. Aquests animals aparegueren fa 4,8 milions d'anys (Pliocè) i es creu que s'extingiren fa tot just 3.700 anys a l'illa de Wrangel (Sibèria oriental, Rússia).

Són els proboscidis extingits més estudiats gràcies a l'abundància de les seves restes fòssils, a nivell mundial, comparat amb altres animals que visqueren en el passat. De fet són ben conegudes les troballes de diferents mamuts congelats en el permafrost de Sibèria, entre d'altres llocs.

Els trets característics principals dels mamuts era uns llargs ullals corbats cap amunt, una trompa molt musculosa, així com un cap bombat i pesat. Eren semblants a l'actual elefant asiàtic, al tenir l'esquena arquejada, a diferència de l'elefant africà, així com unes orelles encara més petites com més septentrional era l'espècie de mamut, per no perdre escalfor corporal, arribant a ser en alguns casos 5 vegades més petites que les de l'elefant asiàtic.

Pel que fa al pel, contràriament la estesa creença, no tots els mamuts eren peluts, depenia, com en el cas de les orelles, a quina latitud vivien.

A dia d'avui, s'han descobert i classificat restes d'onze espècies de mamuts localitzades a Àfrica, Amèrica i Euràsia. Entre aquestes destaquen el mamut del riu Songhua (Xina)

que fou l'espècie més gran de totes, podent arribar a fer 5'5 metres d'alçària i pesar de 10 a 17 tones, o el mamut de Sardenya, l'única espècie endèmica del Mediterrani, que patí un procés de nanisme tenint un mida per sota dels 1,5 metres d'alçària. També esmentar el mamut colombí d'Amèrica, els ullals del qual podien assolir el 5 metres de llargària.

2.2.1. EL MAMUT LLANUT

A falta d'una confirmació científica, les restes de mamut localitzades en el jaciment de Can Tries a la Riera de Sant Llorenç són pertanyents a l'espècie *Mammuthus primigenius*, coneguts també com a mamut llanut. Aquesta és l'espècie més coneguda de totes, és l'elefant

prehistòric per excel·lència, al disposar fins i tot d'exemplars congelats, com s'ha esmentat anteriorment.

Va aparèixer a Europa fa aproximadament 150.000 anys, com hereu i descendent del mamut de les estepes (*Mammuthus trogontherii*) i el seu hàbitat ideal eren els ambients esteparis molt extensos durant el Plistocè per

Europa, el nord d'Àsia i el nord d'Amèrica. Es creu que es va extingir fa uns 12.000 anys d'Amèrica del nord i Europa i fa 10.000 anys a Sibèria; malgrat tot es considera que la seva extinció total fou fa 3500 anys amb els exemplars de l'illa de Wrangel, abans esmentat, anteriorment considerats una altra espècie per la seva petita mida, però finalment s'identificaren com a exemplars de femella de mamut llanut.

El tret característic d'aquest animal era estar cobert d'una capa de pèls de color castany fosc que podien mesurar fins a un metre de longitud. La seva pell no era molt més gruixuda que la d'un elefant actual però tenia una reserva de grassa a sobre el cap i un altra a sobre la creu, semblants a una gepa, la qual cosa, juntament amb el pèl, els hi donaria una aparença més gran del que realment eren, ja que mesuraven poc més de 3 metres fins a la creu els mascles (les femelles 2'7 metres), una mica menys que un elefant asiàtic actual; els mamuts adults pesaven entre 6 i 7 tones de pes. Els ullals eren molt més grans en els mascles que en les femelles, els quals podien fer 4,5 metres de llargària i pesar 120 quilos, encorbats cap amunt i enfora. Les orelles eren molt petites, d'uns 30 centímetres comparades amb les orelles de l'elefant africà actual (1'80 metres). Un altre tret característic del mamut llanut era una expansió en la base de la cua per protegir l'obertura anal de les

temperatures glaçades del clima. Gràcies a la conservació de mamuts congelats, s'han pogut fer estudis del seu contingut estomacal, coneixent molt bé la dieta d'aquests animals, la qual consistia d'herba, jonc, branques de salze, moixera vera, bedoll i altres coníferes, podent arribar un mascle adult a consumir uns 300 quilos per dia.

Utilitzaven els ullals per gratar les zones amb poca neu i així alimentar-se de l'herba seca sota d'aquesta. Es creu que eren animals socials i vivien en manades com els elefants actuals; possiblement eren migradors estacionals, fugint cap a zones latituds més baixes en els mesos d'hivern. Es calculà que la seva densitat poblacional a Sibèria era de 60 mamuts cada 100 quilometres quadrats, molt semblant a la densitat dels elefants africans de sabana.

Malgrat la controvèrsia de si l'home era capaç o no de caçar aquests grans animals, en un estudi actual es considera l'home i el canvi climàtic com a causants de la desaparició del mamut llanut. L'augment de les temperatures i la humitat provocà que l'hàbitat natural del mamut es reduís fins a un 10% fa uns 6.000 anys; aquests territoris foren ocupats per l'home i el mamut quedà aïllat en zones concretes, la qual cosa facilitaria la seva caça i per tant la seva desaparició.

3. IMPORTÀNCIA DEL JACIMENT DE VILADECANS

El jaciment de Can Tries de Viladecans, des del punt de vista tan paleontològic com arqueològic està pendent d'una valoració acurada a l'espera de la restauració i estudi dels materials recuperats que permetrà realitzar la valoració definitiva del jaciment.

A l'espera de la valoració científica del jaciment, des d'un punt de vista preliminar, es considera que el jaciment de Viladecans és d'una densitat relativament baixa en quan a restes fòssils, a conseqüència d'haver trobat solament aproximadament 500 restes en el moviment de terres (sediments) d'una extensió de 3000 m² i 10 metres de potència (gruix).

El tret destacable o important del jaciment és la quantitat i la qualitat de les restes trobades suposadament de mamut, donant a lloc a ser un dels jaciments més importants de Catalunya i del nord-est de la Península Ibèrica en quan a restes de

mamut del Plistocè superior. A més la petita però demostrada presència humana en el jaciment, en forma d'indústria lítica, permetrà en futures investigacions esbrinar la interacció que tenia aquest amb la fauna del Plistocè superior a Viladecans.

Les restes aparegudes a Can Tries no són les úniques dins el municipi. L'any 1964, a la Bòbila Sales es va trobar també una defensa, la qual va ser recollida pel a les hores director del Museu, Alfredo San Miguel i, posteriorment, estudiada pel doctor Villalta.

Aquesta és la seva fitxa tècnica:

Localització: Museu de Geologia de Barcelona-Museu Blau

Nom: Elephas (Paleoloxodon) Antiquus Falconer et Cautley, 1847:

núm. Registre: 33.188

Donatiu: Joan Mut i Mut.

Fragment de defensa.

Longitud aproximada: 2m.

Exposat al públic en sala.

4. CONTEXT PALEONTOLÒGIC I GEOLÒGIC. VILADECANS DURANT ELS ÚLTIMS 100.000 ANYS, QUAN ELS MAMUTS HI CAMINAVEN.

El Plistocè és l'època geològica en la qual es situa el jaciment de Can Tries de Viladecans. Aquesta època s'inicià fa 2,59 milions d'anys, marcada per la connexió entre els dos continents americans, la qual cosa va alterar els corrents oceànics i atmosfèrics, reguladors del clima, comportant un canvi climàtic a escala global, passant d'unes condicions tropicals generalitzades amb alta pluviositat, a les successives glaciacions que afectaren a tota la Terra, amb la formació dels casquets polars i grans glaceres que ocuparen una tercera part del globus terrestre. Aquestes s'iniciaren fa aproximadament 1,2 milions d'anys amb la glaciació de Günz i es succeïren la de Mindel, Riss i finalment la del Würm.

Coincidint amb l'augment de les temperatures i la finalització de l'últim període glacial, el Plistocè s'acabà fa 12.500 anys donant pas a l'edat geològica de l'Holocè (en la qual vivim avui en dia). Malgrat l'augment actual de les temperatures i el

famós canvi climàtic, es creu que la glaciació de Würm no ha acabat, es considera que l'època càlida que estem vivint aquests últims mil·lennis és un període interglacial (com molts que hi ha hagut durant l'últim milió d'anys) que donarà pas a un altra època gèlida, donant continuïtat al Würm.

Tenim la concepció que durant aquesta època la Terra era un lloc fred i inhòspit, on la vida en prou feines era possible i potser això era aplicable a les parts més gèlides d'Europa, però a les parts més meridionals, com la Península Ibèrica, hi havia autèntics refugis de fauna, on el clima era més benigne, més fred i plujós que en l'actualitat, però un bon lloc per a les espècies que migraven del nord. De fet és ben conegut que durant els períodes interglacials (més càlids) en alguns casos la temperatura era 3 graus més alta que avui en dia.

A Viladecans, el paisatge i l'ecosistema era molt diferent de com és avui en dia. El jaciment de Can Tries, datat entre els 20.000 - 100.000 anys d'antiguitat coincideix amb la última glaciació del Würm, la més gèlida de les 4 glaciacions que afectaren a la Terra durant l'últim milió d'anys.

Per començar, el clima era més fresc i al contrari del que es té concebut en l'imaginari popular, nevava més aviat poc ja que l'ambient era més àrid que humit; les glaceres, que no feren acte de presència ni a Viladecans ni en el massís del Garraf (la presència de neu perpètua en alguns llocs es situava a 1100 metres per sobre el nivell del mar), no es desfeien pel fet que la temperatura mitja a l'estiu era molt més suau, i per tant la taxa de gel fos era inferior a la taxa d'acumulació de neu durant a l'hivern.

Aquestes condicions més fredes i seques però no afectaren molt a la vegetació de Viladecans, resistint la típicament mediterrània i combinantse amb el paisatge típicament estepari. Per tan, majoritàriament hi havia alzinars i carrasques. En zones ombrívols del massís del Garraf pot ser que trobéssim refugis de boscos caducifolis (els més afectats pel clima gèlid i sec) poblats per roures.

El canvi més significatiu en el paisatge de Viladecans el trobaríem en la línia de costa; en aquesta època, el mar estava 120 metres per sota del nivell actual, la qual cosa comportà, que pràcticament tota la línia de costa de Catalunya estigués 40 quilòmetres mar endins, això provocà que els cursos fluvials es reactivessin i es

donessin avingudes d'aigua molt fortes així com la formació de nous torrents i valls fluvials que van transformar i modelar el paisatge.

La fauna que vivia a Viladecans era molt diferent d'ara, malgrat que moltes de les espècies que viuen avui en dia ja feien acte de presència com per exemple conills, llebres, cabres, diverses espècies d'ocells o gran quantitat d'espècies de rosegadors.. Gràcies a les restes paleontològiques dels jaciments presents en el massís del Garraf, així com els fòssils trobats a la riera de Sant Llorenç, podem saber quins animals vivien a la regió.

Sabem del cert, que suposats mamuts (sempre pendent de les conclusions científiques) pasturaven per la població, gràcies a la gran quantitat de restes fòssils descobertes pel moment (de les més nombroses i importants a nivell estatal) en el municipi, així com cavalls, rinoceronts, cérvols, bisons i óssos.

Si extrapolem la fauna trobada a la resta del massís del Garraf, podem suposar que en aquestes terres també hi vivien llops, linxs, i fauna més exòtica com hienes, lleons o lleopards, sent una mescla de la fauna mediterrània actual, fauna típicament africana, i espècies que han desaparegut, com en el cas del mamut o el rinoceront llanut.

Gràcies al descobriment de la cova del Gegant a Sitges, sabem que per la zona, entre els 100.000 - 40.000 anys abans del present, l'home de Neandertal, habitava per la zona, i qui sap si també caminà i caçà per l'estepa i els boscos que poblaven Viladecans.

El plistocè

La contribució científica entorn als jaciments de cronologia plistocena al massís del Garraf i curs baix del riu Llobregat duta a terme des de mitjans del segle XIX ha comportat un salt qualitatiu important en l'avenç en el coneixement del Plistocè a Catalunya. En un primer moment, les descobertes realitzades per Almera varen permetre precisar les edats dels terrenys en el Mapa Geològic de finals del segle XIX i de manera més recent, fòssils singulars com la mandíbula d'*Homo neanderthalensis* de la Cova del Gegant han situat la regió dins dels jaciments europeus d'aquests moments.

Els condicionants polítics i socials han marcat la recerca. Un dels factors que més ha influenciat ha estat la proximitat de la ciutat de Barcelona, seu de bona part dels centres de recerca i poder. Des d'aquests s'ha potenciat, en alguns casos, una recerca científica d'alt nivell que ha situat els jaciments en el seu context regional i nacional. En d'altres, els jaciments han quedat a l'oblit o, fins i tot, han desaparegut.

La tasca duta a terme pels grups d'acció cultural ha permès la salvaguarda d'un bon nombre de localitats. Sovint, però, ha mancat un arrelament local que hagi permès un desenvolupament més exhaustiu en el territori de les estructures de recerca, difusió i conservació del patrimoni centrades en els jaciments del Plistocè.

El creixement urbanístic ha estat també motor de recerca i descobriment de nous jaciments però alhora també de destrucció. La proliferació d'infraestructures ha permès descobrir nous jaciments i especialment restes de grans vertebrats que sense aquestes obres no haguessin estat localitzats; en són exemples la Cova del rinoceront, les Terrasses dels Canyars o la Riera de Sant Llorenç. Per altra banda, la manca de control durant gran part del segle XX ha conduït a que la majoria de les referències més antigues hagin desaparegut, com els casos del Jaciment Altissent, el Morro del Gos o el Turó del Castell.

En els treballs i articles sobre el Plistocè al massís del Garraf es troben reflectits cada un dels diferents moments històrics i, en part, les diverses realitats socials, polítiques i econòmiques. Des de la segona meitat del segle XIX fins a l'actualitat es diferencien els tres grans blocs en què hem agrupat la recerca.

En el primer, durant la segona meitat del segle XIX i principis del XX, les investigacions van estar encapçalades per Jaume Almera i el Museu Geològic del Seminari de Barcelona. En aquest moment es varen assentar les noves bases de la geologia, especialment des de l'elaboració del Mapa Geològic, i també es varen realitzar els primers descobriments de restes de grans vertebrats del Plistocè. Es tracta, però, d'una via que no va disposar de continuïtat, ja que les troballes realitzades no van comportar la posterior realització d'excavacions o estudis en els principals indrets. En l'actualitat, la major part d'aquestes localitats han desaparegut sota l'urbanisme creixent o se n'ha perdut la seva referència geogràfica exacta, fet que ha impedit que es reprengui la recerca en aquests indrets.

El segon, que se situa a mitjans del segle XX, es va desenvolupar entorn de dos investigadors, Villalta, pel que fa a les restes paleontològiques, i Solé, en els estudis dels dipòsits quaternaris. D'aquesta època van ser nombroses les notícies de nous descobriments de restes de grans vertebrats publicades per Villalta. La seva relació amb el món afeccionat li va permetre recuperar i donar a conèixer una gran quantitat de restes que actualment formen part de la col·lecció més important de vertebrats del Plistocè d'aquesta zona, la del Museu de Geologia de Barcelona.

La presència de Villalta i el seu interès científic pel Plistocè va ser cabdal en aquest moment, ja que va significar la capacitat de recuperació de restes d'un bon nombre de localitats, com la Cova del Gegant o la pedrera Altissent, que de ben segur sense la seva tasca haurien desaparegut.

Malauradament, però, moltes d'aquestes localitats no van tenir una recerca continuada, algunes d'elles inclús van desaparèixer. En canvi, la contribució de Solé va ser especialment significativa entorn a l'adscripció cronològica de la formació dels terrenys quaternaris, especialment les terrasses dels rius pròxims a Barcelona i al Pla de Barcelona. Aquests treballs geològics, juntament amb els que va dur a terme Llopis, continuen essent actualment obres de referència. Dins d'aquest moment històric cal destacar la formació i consolidació d'un bon nombre de grups locals d'acció cultural que trenquen la poca dinàmica del moment, com és el cas del Museu de Molins de Rei, o grups que neixen a l'entorn del catalanisme i l'excursionisme, com l'Amunt de Sitges, el CEV a Vallirana o la Talaia a Vilanova.

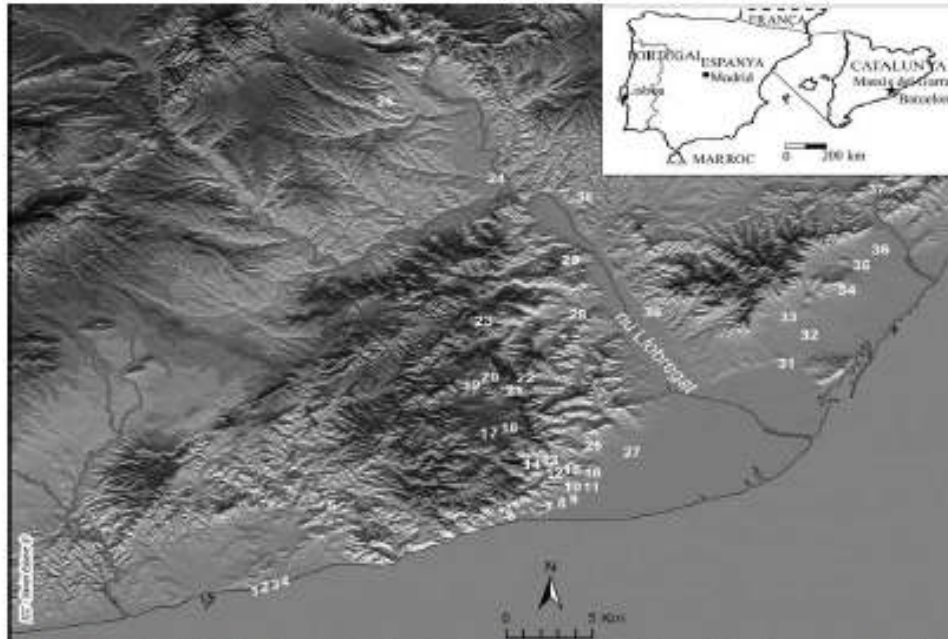
L'últim bloc, que engloba els darrers anys del segle XX, s'ha caracteritzat per la regularització de les excavacions i l'augment d'un major control des del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, que ha esdevingut positiu per a la recuperació i protecció del patrimoni. A partir d'aquest moment i fins a l'actualitat, les excavacions d'investigació són la principal font per al coneixement de nous jaciments, junt a les d'urgència i preventives, si bé en aquestes dues darreres modalitats la recerca no és la seva prioritat. És també en aquest moment quan el col·lectiu d'afeccionats queda totalment desvinculat del món professional amb la nova legislació.

Per altra banda, la major part dels museus locals trenquen amb la dinàmica de la situació anterior, ja que es professionalitzen però es desvinculen del món local i exerceixen bàsicament com a centres de difusió, conservació i catalogació dels fons.

Des de l'any 2000, el Grup de Recerca del Quaternari (GRQ) del SERP de la Universitat de Barcelona ha estat fent tasques arqueològiques en un conjunt de jaciments de cronologia plistocena a les comarques del Baix Llobregat i del Garraf. La major part de les localitats que s'han investigat eren inèdites com a jaciments abans d'aquestes intervencions, motiu pel qual l'estudi que se n'està fent està omplint un important buit de coneixement en el registre de la prehistòria d'aquesta part del territori, especialment entorn a aspectes que fan referència al medi natural i al comportament dels primers grups humans.

De manera global, les més de cent cinquanta publicacions que fan referència al Plistocè d'aquesta zona demostren la riquesa d'aquesta àrea. El conjunt de totes aquestes dades, al centre del qual hi ha les restes de grans vertebrats i les ocupacions humanes, esdevé un corpus d'informació molt important que fan d'aquesta regió una de les que disposa d'un major llegat a Catalunya.

Mapa de situació de la zona d'estudi amb la ubicació dels principals jaciments (Font: mapa realitzat per X. Esteve a partir de l'ICC). 1. Cova del Gegant (Sitges). 2. Cova dels Musclos (Sitges). 3. Cova Verda (Sitges). 4. Cova de la Masia de les Coves (Sitges). 5. Roca Rubí (Sant Pere de Ribes). 6. La Ginesta (Sitges). 7. Cova Fumada (Castelldefels). 8. Morro del Gos (Castelldefels). 9. Jaciment Altissent (Castelldefels). 10. Cova del Rinoceront (Castelldefels). 11. Turó del Castell (Castelldefels). 12. Cova Bonica (Gavà). 13. Vall d'en Joan (Gavà). 14. Avenc de la Pepi (Gavà). 15 i 16. Terrasses de la riera dels Canyars (Gavà). 17. Bretxa de Begues (Begues). 18. La Desfeta (Begues). 19. Dolina de les Alzines (Begues-Vallirana). 20. Dolina de l'Esquerda de les Alzines (Begues-Vallirana). 21. Avenc Marcel (Vallirana). 22. Avenc del Marge del Moro (Begues-Vallirana). 23. Cova del Coll Verdaguer (Cervelló). 24. Font del Mamunt (Martorell). 25. Terrassa d'Esparreguera (Esparreguera). 26. Riera de Sant Llorenç (Viladecans). 27. Bòbila Sales (Viladecans). 28. Mas Duran (Sant Vicenç dels Horts). 29. Forats de les Preses de l'Aigua (Pallejà). 30. Ca n'Albareda (Molins de Rei). 31. Bòbila Marquet (L'Hospitalet). 32. Les Corts de Sarrià (Barcelona). 33. Avinguda Pearson (Barcelona). 34. Coves de Gràcia (Barcelona). 35. Coves del Carmel (Barcelona). 36. Horta (Barcelona). 37. Cova de Montcada (Montcada). 38. Can Pedrerol de Baix (Castellbisbal).

5. FONTS.

Per a la redacció d'aquest dossier s'ha utilitzat la documentació estreta del *Pla Museològic de la Riera de Sant Llorenç de les Canals*, feta, l'any 2010, per l'empresa Tea, per encàrrec de la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament de Viladecans.

Les imatges que il·lustren el text són del mateix Pla Museològic, així com de Montse Daura. La resta són del Departament de Patrimoni Cultural de l'Ajuntament de Viladecans.

Les il·lustracions que acompanyen a les diverses tipologies de proboscidis s'han recollit a Internet.

Museu de Viladecans
Departament de Patrimoni Cultural de l'Ajuntament de Viladecans

Viladecans, Juliol de 2014